

مروری بر قانون‌ها و آیین‌نامه‌های کشاورزی ارگانیک در ایران^۱

نواب دانشی^۲ و سید علی اصغر عسکری^۳

چکیده

در این مقاله، در پژوهشی مروری، قانون‌ها، آیین‌نامه‌ها، اسناد و سایر مصوبات مرتبط با کشاورزی ارگانیک (زیستی) با جستجو و بررسی مصوبه‌های مجلس شورای اسلامی و ملی (پیش و پس از انقلاب اسلامی)، هیات وزیران و دیگر مرجع‌های قانونی تصمیم‌گیر، از ابتدای قانون‌گذاری در کشور جمع‌آوری و بررسی شده است. نتایج نشان دادند که توجه به این موضوع در قانون‌های ایران حدود نیم قرن دیرتر از کشورهای پیشرفته بوده است. کلی‌گویی، نبود پوشش و همخوانی لازم با نیازهای واقعی کشاورزی ارگانیک، پیش‌بینی نکردن اعتبارهای لازم در قانون‌های بودجه سالیانه در راستای هدف‌های بالادستی، وابسته بودن الزام‌های اجرایی به بخش دولتی، اولویت سیاست‌های خودکفایی در محصول‌های اساسی و مشروط کردن حمایت از بهره‌برداران کشاورزی متناسب با رعایت الگوی کشت؛ نبود ضمانت اجرا، پراکندگی و نبود انسجام و استمرار حمایت‌ها و مشوق‌های قانونی از کشاورزی ارگانیک از جمله ایرادهای اساسی در قانون‌ها و آیین‌نامه‌های مربوط می‌باشد. از سوی دیگر، توجه به اقتصاد سبز و تأکید بر تولیدهای ارگانیک به عنوان یکی از شاخصه‌های آن، کمی‌سازی هدف‌های توسعه کشاورزی ارگانیک در برنامه هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران و اجازه استفاده از نشان مربوط به محصول‌های ارگانیک توسط سازمان ملی استاندارد ایران در راستای اطمینان مصرف‌کننده از سلامت محصول‌های تولیدی از کارهای ارزشمند می‌باشد. به هر حال، اصلاح قانون‌ها و آیین‌نامه‌ها و وضع آیین‌نامه‌های جدید در طول برنامه هفتم توسعه در راستای پیوستگی و انسجام و همچنین ارائه حمایت‌ها، مشوق‌ها و آموزش‌های لازم در ارتباط با موضوع، ضروری می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: تولیدهای زیستی، سلامت، قانون‌گذاری، محصول.

مقدمه

کشاورزی ارگانیک به عنوان یک بینش و سامانه تولید محصول‌های کشاورزی با تأکید بر تولید محصول‌های سالم، شناخته می‌شود. محصول ارگانیک به محصولی گفته می‌شود که در درجه اول منشاء آن به طور کامل طبیعی باشد و همچنین در کل فرآیند تولید آن از هیچ‌گونه ماده شیمیایی، افزودنی یا فرآیندی که موجب تغییر ماهیت طبیعی مواد تشکیل‌دهنده آن می‌شود، استفاده نشده باشد (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۴۰۲). بررسی‌های علمی نشان می‌دهند که در دهه‌های اخیر با توسعه فناوری و افزایش استفاده از مواد افزودنی، آفت‌کش‌های گیاهی، آنتی‌بیوتیک‌ها و هورمون‌ها در مواد غذایی در کشورهای در حال توسعه، تأثیرهای نامطلوب و زیانبار برای سلامت انسان‌ها به دلیل

۱- تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۵/۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۲۰

۲- نویسنده مسئول: پست الکترونیک: nabav.daneshi93@gmail.com

۳- به ترتیب، دانشجوی دکتری رشته علوم و مهندسی آب - آبیاری و زهکشی دانشگاه شهرکرد، شهرکرد و دانش‌آموخته کارشناسی ارشد رشته حقوق خصوصی از موسسه آموزش عالی شفق، تنکابن.

استفاده از این مواد به وجود آمده است. آمارها نشان می‌دهند که حدود ۹۰٪ قارچ‌کش‌ها، ۱۹٪ علف‌کش‌ها و ۸۹٪ حشره‌کش‌ها سرطان‌زا هستند (شعبانعلی فمی و همکاران، ۱۳۸۸ و بندری و همکاران، ۱۳۹۸). با این‌که فعالیت‌ها و پژوهش‌های کشاورزی ارگانیک پس از دهه ۱۹۶۰ میلادی در جهان گسترش یافتند، مقدار سطح زیر کشت محصول‌های ارگانیک در ایران در سال‌های مختلف متغیر بوده، اما براساس آمار مرکز پژوهش‌های ارگانیک در جهان که در سال ۲۰۲۱ منتشر شده است، سطح زیر کشت محصول‌های ارگانیک در ایران، تنها ۱۱۹۱۶ هکتار می‌باشد (معادل ۰/۰۲۴٪ از کل زمین‌های کشاورزی) و از این دید، رتبه ۹۰ را در میان کشورهای دنیا دارد^۱ (فدراسیون بین‌المللی جنبش کشاورزی ارگانیک (IFOM, 2021). بنابراین، توجه بیش از پیش به تولید محصول‌های سالم و کاهش استفاده از آفت‌کش‌های گیاهی و کودهای شیمیایی، ضروری به نظر می‌رسد. موردهایی مانند حفظ محیط زیست، فرسایش کمتر خاک، افزایش تنوع زیستی خاک، جلوگیری از آلودگی منابع آبی و هوا، کاهش اثرهای گلخانه‌ای و امکان بازیافت چرخه مواد از دیگر سودمندی‌های کشاورزی ارگانیک می‌باشند (خداوردیان، ۱۴۰۰).

مانع‌ها و چالش‌های توسعه کشاورزی ارگانیک

در ایران مشکل‌های کشاورزی ارگانیک به دو دسته دشواری‌های تولیدکننده و مصرف‌کننده تقسیم می‌شوند. مشکل‌هایی که تولیدکننده دارد شامل نبود تفاوت قیمت میان محصول‌های ارگانیک و غیرارگانیک، نبود بازارهای فروش اختصاصی برای محصول‌های ارگانیک، کاهش کارکرد محصول در مقایسه با سایر روش‌های کشاورزی، کاهش استقبال کشاورزان از این شیوه به دلیل‌های اقتصادی، بروز بیماری‌ها و آفت‌ها در کشتزارها و نبود دخالت دولت در تثبیت قیمت‌ها می‌باشد. مصرف‌کنندگان نیز دارای دشواری‌هایی هستند که از مهمترین آن‌ها می‌توان به بی‌اعتمادی مصرف‌کننده به ارگانیک یا غیرارگانیک بودن محصول، آشنایی کم مصرف‌کننده با سودمندی‌های محصول‌های ارگانیک و در برخی از موردها، فریبنده بودن ظاهر محصول‌های غیرارگانیک اشاره کرد (خداوردیان، ۱۴۰۰). مقایسه بین عملکرد تولید با روش‌های کشاورزی ارگانیک و غیرارگانیک نشان داده است که به طور کلی عملکرد محصول‌های کشاورزی با روش‌های ارگانیک بسیار کمتر از روش‌های غیرارگانیک کشاورزی است. اگرچه تولید محصول تنها بخشی از سودمندی‌های اجتماعی، اقتصادی و بوم‌شناختی است، که از فعالیت‌های کشاورزی به دست می‌آید، با این حال تولید زیاد به عنوان پایه و اساس امنیت غذایی پایدار در سطح جهان پذیرفته شده است. بنابراین، برای تولید مقدار محصول یکسان در روش ارگانیک، در مقایسه با دیگر روش‌های رایج کشاورزی مانند استفاده از آفت‌کش‌های گیاهی، به سطح بیشتری از زمین نیاز می‌باشد، دلیل آن هم نبود رعایت اصول مدیریتی و انتخاب روش‌های درست در کشت محصول‌ها به این روش بوده است (باقری‌راد و همکاران، ۱۳۹۷). به طور معمول، قیمت فراورده‌های ارگانیک با تفاوت ۳۰ تا ۱۰۰ درصدی نسبت به فراورده‌های غیرزیستی و مشابه، تغییر می‌کند، بنابراین، به همین دلیل تقلب و تخلف در زنجیره تولید این محصول‌ها شکل می‌گیرد که در بسیاری از موردها موجب از بین رفتن ایمنی فراورده‌های غذایی می‌شود. این موضوع ضمن تهدید سلامتی و ایمنی غذایی، می‌تواند سرمایه بزرگ اعتماد عمومی در جامعه را از بین ببرد (آزادی پرند و همکاران، ۱۴۰۲). در یک بررسی با عنوان عامل‌های تاثیرگذار بر پذیرش کشاورزی ارگانیک در هند به پنج عامل اساسی اقتصادی، اجتماعی، بازاریابی، زراعی و سیاست دولت اشاره شد و از میان آن‌ها، بازاریابی و سیاست دولت (صرفنظر

از سطح سواد کشاورزان)، بیشترین تأثیر را در میان تمام کشاورزان در پذیرش کشاورزی ارگانیک داشتند (Azam & Shaheen, 2019). نتیجه بررسی کشاورز و موسوی (۱۳۹۷) درباره مانع‌ها، مشکل‌ها و عامل‌های موثر بر توسعه کشاورزی ارگانیک بین جالیزکاران شهرستان مرودشت نشان داد که زیاد بودن هزینه تولید محصول‌های ارگانیک، نبود دانش کافی در زمینه تولید محصول‌های ارگانیک در میان کشاورزان، نبود بازارهای مشخص برای فروش محصول‌های ارگانیک در منطقه مورد بررسی، نداشتن اطلاع‌رسانی و تبلیغ موثر در زمینه تولید و مصرف محصول‌های ارگانیک و نبود توانایی تولید محصول‌های ارگانیک توسط کشاورزان به دلیل نبود دانش و مهارت لازم از مانع‌ها در توسعه کشاورزی ارگانیک بود. بیشتر سیاست‌هایی که از الزام‌های ترویج کشاورزی ارگانیک پشتیبانی می‌کنند، برای کشتزارهای ارگانیک و پایدار، مناسب نبوده و ممکن است به دلیل هزینه‌های تبدیل، کمبود اطلاعات در زمینه روش‌های تولید جدید، محصول کمتر، مخاطره پذیری‌های جدید و مانند این‌ها، تغییر را غیرممکن سازد. با توجه به سودمندی‌های کشاورزی ارگانیک و چالش‌های پیش روی آن در کشور، لازم است سیاست‌گذاری‌ها به سوی کاهش مانع‌ها قرار گیرد و از حرکت به سوی کشاورزی ارگانیک پشتیبانی نماید. اگر هدف، توسعه و ترویج کشاورزی ارگانیک در کشتزارهای کشور باشد، چارچوب مناسب، زمانی به دست می‌آید که کشاورزی ارگانیک به طور کامل شناخته شده و مانند سیاست‌های کشاورزی، سیاست‌های زیست‌محیطی و مانند این‌ها، جای خود را در سیاست‌های اصلی کشور باز کند. این موضوع سبب می‌شود که کشت ارگانیک در برنامه‌های اصلی و در تخصیص بودجه در نظر گرفته شود (خداوردیان، ۱۴۰۰). توجه به شاخصه‌های فرهنگی و اجتماعی، مدیریتی و فنی (سازگاری برنامه‌ها با اهداف)، اقتصادی و اطلاع‌رسانی و آموزشی و مانند این‌ها در سیاست‌گذاری‌ها ضروری می‌باشد. از این رو، در این نوشتار، قانون‌ها و آیین‌نامه‌های مرتبط با موضوع کشاورزی ارگانیک به عنوان ابزار اصلی سیاست‌گذاری و اجرا، بررسی شده است.

روش پژوهش

قانون‌ها و آیین‌نامه‌های مرتبط با کشاورزی و محصول‌های ارگانیک از مصوبه‌های مجلس شورای اسلامی (پس از انقلاب اسلامی سال ۱۳۵۷)، مجلس شورای ملی (پیش از انقلاب اسلامی)، هیات وزیران و سایر مرجع‌های قانونی تصمیم‌گیر با آخرین اصلاحیه‌ها از منابع معتبر انتشار قانون و مقررات از جمله درگاه‌های مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، سامانه ملی قوانین و مقررات جمهوری اسلامی، پایگاه ملی اطلاع‌رسانی قوانین و مقررات کشور و سامانه جامع نظرهای شورای نگهبان استخراج و جمع‌آوری شد و با واکاوی محتوا بررسی مطالب گردآوری شده انجام پذیرفت. این مقاله در سال ۱۴۰۳ تهیه شد و به واکاوی قانون‌ها، آیین‌نامه‌ها، اسناد و سایر مصوبات مرتبط با موضوع بیان شده می‌پردازد و ضمن بیان ضعف و قوت، پیشنهاد‌های لازم را ارائه می‌کند.

نتایج

قانون‌های مرتبط با موضوع کشاورزی ارگانیک

قانون‌های مرتبط با این موضوع شامل قانون‌های برنامه پنج‌ساله پنجم، ششم و هفتم توسعه جمهوری اسلامی ایران، قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور و به دنبال آن، قانون‌های بودجه سالیانه (از ابتدای سال ۱۳۹۰) می‌باشند (سامانه ملی قوانین و مقررات جمهوری اسلامی ایران، ۱۴۰۳).

الف- قانون برنامه پنج ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۰ تا ۱۳۹۴) مصوب ۱۳۸۹

توجه به کشاورزی ارگانیک در قانون‌ها و آیین‌نامه‌ها کشور، اولین بار در قانون برنامه پنجم توسعه (ابتدای سال ۱۳۹۰) برآورده شد. براین اساس، در بند (د) ماده ۱۴۳ این قانون حکم به توسعه کشت ارگانیک و در بند (ز) همین ماده افزایش مصرف کودهای آلی و زیستی به ۳۵٪ کل کودهای مصرفی در پایان برنامه داده شد، اما نکته مهم این است که این موارد با مجموعه‌ای از اقدام‌های ناهمخوان دیگر مانند گسترش مبارزه تلفیقی با آفت‌ها و بیماری‌های گیاهی، مصرف بهینه آفت‌کش‌ها، کودهای شیمیایی، مواد زیستی و داروهای دامی و همچنین مبارزه زیستی، مدیریت تلفیقی تولید و به کارگیری استانداردهای ملی کنترل کیفی تولیدها و فراورده‌های کشاورزی در راستای پوشش دستکم ۲۵٪ سطح تولید تا پایان برنامه تکلیف شده است. بند (د) در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۰۵ به استناد قانون فهرست قانون‌ها و حکم‌های نامعتبر در بخش سلامت از بین رفت. از سوی دیگر، اولویت دادن به موردهایی مانند حفظ ظرفیت تولید و نیل به خودکفایی در تولید محصول‌های اساسی کشاورزی و دامی از جمله گندم، جو، ذرت، برنج، دانه‌های روغنی، چغندرقد و نیشکر، گوشت سفید، گوشت قرمز، شیر و تخم‌مرغ، گسترش کشاورزی صنعتی، فراهم کردن زیرساخت‌های امنیت غذایی و ارتقای ارزش افزوده بخش کشاورزی سالانه به مقدار ۷٪ نسبت به سال (۱۳۸۸) در این قانون شانس کمتری برای برآورده شدن کشاورزی ارگانیک در طول سال‌های این برنامه ایجاد نمود.

ب- قانون‌های برنامه پنج ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۶ تا ۱۴۰۰) و**احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور مصوب ۱۳۹۵**

در قانون برنامه ششم توسعه (بند «ج» ماده ۳۱) و همچنین قانون حکم‌های دائمی برنامه‌های توسعه (بندهای ۴ و ۶ ماده ۶۱) نیز به صورت کلی توسعه کشت ارگانیک بدون بیان مقدار یا کمیت حکم شده است. همزمان، در بخش هفتم قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه، تأمین امنیت غذایی و نیل به خودکفایی در محصول‌های اساسی زراعی، دامی و آبی به مقدار ۹۵٪ در پایان اجرای قانون برنامه، افزایش تولیدهای کشاورزی به‌ویژه محصول‌های دارای برتری صادراتی، رسیدن به تراز تجاری مثبت، تقویت و تکمیل زنجیره‌های تولید و توسعه صادرات و ارتقای بهره‌وری آب و خاک کشاورزی به عنوان اولویت‌های بخش کشاورزی تکلیف شده است. با توجه به موردهایی مانند حجم و مقدار کمتر محصول‌های ارگانیک نسبت به محصول‌ها در دیگر روش‌های تولید، نبود یا کمبود تجهیزات و الزام‌های جابه‌جایی و ذخیره این نوع محصول‌ها در کشور، هزینه زیاد تولید به خاطر گرانی نهاده‌ها، نیروی کار و بهره‌وری کمتر، اطلاعات و دانش کم کشاورزان نسبت به این نوع کشت، شانس رقابت محصول‌های ارگانیک در تأمین اولویت‌های قانون بیان شده، نیازهای اساسی و صادرات و در نتیجه توجه به آن، کم خواهد بود. از این رو، کشاورزی ارگانیک در عمل در طول برنامه ششم در اولویت‌های آخر دولت قرار داشته است و می‌توان آن را با اولویت تکلیف‌های دیگر در بخش کشاورزی از جمله لزوم خودکفایی در محصول‌های اساسی در سطح ۹۵٪ و تأکید بر صادرات محصول‌ها مرتبط دانست.

پ- قانون برنامه هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۳ تا ۱۴۰۷)

حکم‌های مرتبط با کشاورزی ارگانیک در ماده (۳۲) این قانون درج و مقدار سهم سطح زیر کشت محصول‌های ارگانیک، دستکم ۲٪ در پایان برنامه پیش‌بینی شده است. نکته مهم این است که در همین ماده، خودکفایی ۹۰ درصدی در محصول‌های اساسی کشاورزی (مانند گندم، جو، برنج، حبوبات، گوشت قرمز، گوشت سفید و شکر) هدف‌گذاری شده است که نیازمند افزایش تولید در واحد سطح می‌باشد. در ماده (۳۳) همین قانون، حمایت از بهره‌برداران کشاورزی متناسب با

مقدار رعایت برنامه تولید بهینه (الگوی کشت) مشروط گردیده و عدم رعایت آن جرم‌انگاری شده است. همچنین حمایت‌های قیمتی و غیرقیمتی، فنی، مالی و تسهیلاتی بخش تولید محصول‌های کشاورزی و غذایی بر اساس کیفیت و کمیت محصول تولیدی و متناسب با برنامه بهینه تولید (الگوی کشت) به انتهای زنجیره تولید (تولیدکننده) موکول شده است و حمایت‌های بیمه‌ای تنها برای محصول‌های اساسی به وزارت جهاد کشاورزی تکلیف شده است که این موضوع سبب افزایش هزینه تهیه نهاده‌های ابتدا و میانه زنجیره مانند بذر، ماشین‌آلات، تجهیزات آبیاری و مانند این‌ها و در نتیجه بالا رفتن قیمت تمام‌شده محصول خواهد شد. مجموع این عامل‌ها و موردهای دیگر مانند نبود توجه به حمایت از تولیدکنندگان محصول‌های ارگانیک و زیرساخت‌های لازم برآورده شدن این هدف نیز با تردید جدی روبه‌رو خواهد بود.

ت- قانون‌های بودجه سالیانه

همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، توجه به کشت ارگانیک از ابتدای برنامه پنجم توسعه یعنی در ابتدای دهه ۹۰ شمسی در ایران مورد توجه قرار گرفت. در اولین گام، در قانون‌های بودجه از سال ۱۳۹۰ به بعد، پروژه‌ای به عنوان «تدوین برنامه اصلاح الگوی کشت و معیارهای فنی تولید محصولات سالم و ارگانیک» در قالب طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای فصل کشاورزی و منابع طبیعی جهت اجرا تعریف شد. همان‌طور که از عنوان این طرح‌ها مشخص است، از ابتدا تاکنون (از سال ۱۳۹۰ تا سال ۱۴۰۳) با مجموع اعتباری بیش از ۲۵۷ هزار و ۱۴۱ میلیون ریال (جدول شماره ۱)، تنها جنبه بررسی‌ای داشته و موضوع محصول‌های ارگانیک زیرمجموعه هدف کمی تدوین ضابطه‌ها و معیارهای فنی بررسی‌های اصلاح الگوی کشت قرار گرفته و شفافیت لازم درباره سهم این بخش وجود ندارد. ضمن این‌که در آن‌ها به جنبه‌های اجرایی تولید محصول‌های ارگانیک مانند سیاست‌های حمایتی و مشوق‌های لازم جهت پیاده‌سازی تولید ارگانیک، آموزش و ارتقای مهارت بهره‌برداران، ایجاد ساختارها و صنایع پشتیبان جهت بازاررسانی، تجاری‌سازی و بازاریابی محصول‌های تولیدی و مانند این‌ها اشاره‌ای نشده است. از سوی دیگر، به دلیل نبود ارتباط منطقی با سیاست‌های آمایش سرزمین، نتایج بررسی‌های انجام شده در سال‌های گذشته مورد توافق سازمان‌های مربوط نبوده و به همین دلیل به نتایج مطلوب نرسیده است. افزون بر این، طبق ماده (۷) «آیین‌نامه اجرایی شورای عالی سلامت و امنیت غذایی» مصوب ۱۳۹۷/۱۰/۱۹ با اصلاحیه‌ها و پیوست‌های بعدی، باید برنامه جامع ارتقای سلامت و ایمنی غذایی کشور به عنوان یک برنامه مستقل در لایحه بودجه، تدوین شده و منابع مربوط به تولید غذای سالم به صورت هدفمند بیان می‌شد. این تکلیف در حقیقت با هدف ایجاد هم‌افزایی در طرح‌های ایمنی غذایی کشور وضع شده، اما اجرا نشده است.

آیین‌نامه‌های اجرایی

بر اساس اصل ۱۹۸ قانون اساسی، هیئت وزیران حق دارد برای انجام وظیفه‌های اداری و تامین اجرای قانون‌ها و تنظیم سازمان‌های اداری، به وضع تصویب‌نامه و آیین‌نامه بپردازد. هریک از وزیران نیز در حدود وظیفه خویش و مصوبه‌های هیئت وزیران حق وضع آیین‌نامه و صادر کردن بخشنامه را دارند، اما متن این آیین‌نامه‌ها نباید با متن و روح قانون‌ها مخالف باشد. دولت می‌تواند تصویب برخی از امور مربوط به وظیفه‌های خود را به کمیسیون‌های متشکل از چند وزیر واگذار نماید. مصوبه‌های این کمیسیون‌ها در محدوده قانون‌ها پس از تایید رییس جمهور قابل اجرا است (رودگرمی و عموزاده مهدیرجی، ۱۳۹۷). موردهای مرتبط با موضوع کشاورزی ارگانیک، در مجموع در ۴ فقره آیین‌نامه اجرایی مصوب شده به شرح زیر می‌باشد (سامانه ملی قوانین و مقررات جمهوری اسلامی ایران، ۱۴۰۳).

جدول ۱- اعتبارهای مرتبط با کشت ارگانیک در قانون‌های بودجه سنواتی (میلیون ریال).					
عنوان طرح	واحد	دستگاه	عملکرد برنامه	عملکرد برنامه	برآورد سال ۱۴۰۳
			پنجم توسعه	ششم توسعه	
			(۱۳۹۵-۱۳۹۶)	(۱۴۰۲-۱۳۹۶)	
تدوین برنامه اصلاح الگوی کشت و معیارهای فنی تولید محصول‌های سالم و ارگانیک.	استانی	وزارت جهاد کشاورزی	۳۱/۵۳۸	۱۰۵/۶۰۳	۱۲۰/۰۰۰

منبع: سامانه ملی قوانین و مقررات جمهوری اسلامی ایران، مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی.

الف- آیین‌نامه اجرایی «ورود، ساخت، فرمولاسیون و مصرف کودهای شیمیایی، زیستی، آلی و سموم دفع آفات نباتی» (۱۳۸۹/۱۲/۹)

در این آیین‌نامه بدون بیان معادل فارسی برای واژه ارگانیک، برای اولین بار در قانون‌ها و آیین‌نامه‌های کشور، تعریف مشخصی از این نوع محصول ارائه شد. بر این اساس، «محصول‌هایی ارگانیک هستند که در روند تولید آن‌ها هیچ ماده شیمیایی مانند کود، سم، هورمون و مانند این‌ها استفاده نشده باشد و این محصول‌ها بدون هرگونه آلاینده‌های شیمیایی، فلزهای سنگین و ترکیب‌های زیانبار هستند. در فرآیند تولید این محصول‌ها تنها از ماده‌ها و عامل‌های با منشأ طبیعی استفاده می‌شود». همچنین، عرضه و قیمت‌گذاری محصول‌های کشاورزی ارگانیک و سالم توسط میدان‌های میوه و تره‌بار و سایر مرکزهای عرضه محصول‌ها در ماده (۵۸) و تکلیف وزارت جهاد کشاورزی به تامین اعتبارهای پژوهش‌های زیستی برای رسیدن به امنیت غذایی و تولید محصول سالم و ارگانیک در ماده (۷۰)، توسط وزیران عضو کمیسیون امور زیربنایی، صنعت و محیط زیست مصوب شده است. این آیین‌نامه نخستین مقررہ رسمی در کشور در ارتباط با این نوع محصول‌ها بوده که در آن بر عرضه و قیمت‌گذاری تولیدهای ارگانیک (مرحله‌های پس از تولید) تاکید شده است.

ب- آیین‌نامه اجرایی «ماده (۱۹۴) قانون برنامه پنج ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۲/۰۱/۱۸)، با اصلاحات و الحاقات بعدی»

بر اساس بند «ب» ماده ۱۱ این آیین‌نامه برای اولین بار، دولت (وزارت جهاد کشاورزی) مکلف به حمایت مالی از تولید، احداث و توسعه محصول‌های گلخانه‌ای سالم و ارگانیک در مجتمع‌های کشاورزی روستایی غیردولتی در سراسر کشور با اعطای وام‌های یارانه‌ای توسط بانک‌های عامل شده است. این مصوبه در ابتدای سال سوم برنامه پنج ساله پنجم توسعه نشان از اقدام دیر هنگام در توجه به حمایت از تولیدکنندگان محصول‌های ارگانیک است.

پ- آیین‌نامه اجرایی شورای عالی سلامت و امنیت غذایی (۱۳۹۹/۰۷/۲۱)

هیئت وزیران در تاریخ ۱۳۹۹/۰۷/۲۱، ضمن اصلاح ماده ۷ این آیین‌نامه، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی را مکلف نمودند تا با همکاری سازمان ملی استاندارد ایران و وزارت جهاد کشاورزی، در شش ماه از زمان ابلاغ تصویب‌نامه به تنظیم برنامه جامع ارتقای سلامت و ایمنی غذایی کشور شامل تقویت زیرساخت‌های سلامت و ایمنی غذایی و توانمندسازی کشاورزان در زمینه تولید محصول‌های سالم گواهی شده ارگانیک و دیگر موردهای ضروری و تصویب در شورای عالی سلامت، اقدام شود. همچنین، سازمان برنامه و بودجه کشور به پیش‌بینی و تخصیص اعتبارهای مربوط در لایحه بودجه سالانه کل کشور بر اساس برنامه جامع و براساس گزارش نظارتی الزام‌آور شد. ملاحظه می‌شود

که زمان شروع تنظیم برنامه این مصوبه در عمل به سال پایانی برنامه ششم توسعه موکول شده و با در نظر گرفتن شروع عملیات اجرایی توجه دیرنگام به موضوع محصول‌های ارگانیک در طول اجرای این برنامه به خوبی مشخص است.

ت- آیین‌نامه اجرایی «بند (ذ) تبصره (۸) ماده واحده قانون بودجه سال ۱۴۰۱ کل کشور، (۱۴۰۱/۰۵/۱۹)»

بر اساس جزء ۸ از ماده ۱ این آیین‌نامه محصول ارگانیک معادل با محصول سالم شناخته شده که خلاف مفهوم ارائه شده در قانون‌ها و آیین‌نامه‌های دیگر از جمله قانون‌های برنامه پنج‌ساله پنجم و ششم توسعه است. از سوی دیگر، تنها حمایت از بازاریابی این محصول‌ها مشمول یارانه و تشویق شده است و به تولیدهای ارگانیک و حمایت‌های لازم از آن به دلیل لزوم رعایت الگوی کشت به عنوان شرط مشمول بودن تولید از بهره‌مندی از مشوق‌ها، توجه لازم به عمل نیامده است.

سایر سندها و مصوبه‌های مرتبط با کشاورزی ارگانیک

این بخش شامل سند‌های بالادستی مانند سیاست‌های کلی محیط زیست (ابلاغی مقام معظم رهبری) و سند ملی آمایش سرزمین و همچنین مصوبه‌هایی از هیات وزیران و سایر مرجع‌های قانونی تصمیم‌گیر از جمله شورای عالی انقلاب فرهنگی، هیات مقررات‌زدایی و بهبود محیط کسب و کار، شورای اقتصاد و شورای عالی استاندارد است که در ادامه، مهمترین مورد‌های آن بررسی خواهند شد (سامانه ملی قوانین و مقررات جمهوری اسلامی ایران، ۱۴۰۳؛ مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۳).

الف- سیاست‌های کلی محیط زیست، ابلاغی مقام معظم رهبری (۱۳۹۴/۰۸/۲۶)

در جزء ۱-۸ از این سیاست‌ها، محصول‌های کشاورزی سالم و ارگانیک به عنوان یک اولویت مهم شمرده شده و بر تولید آن به عنوان یکی از محورهای توسعه در حرکت به سمت اقتصاد سبز تاکید شده است. اقتصاد سبز بر پایه رفاه انسان و برابری اجتماعی است که به دنبال کاهش چشمگیر دغدغه‌های محیط‌زیستی است. از نظر سازمان ملل متحد، اقتصاد سبز در صدد تقویت و همگرایی بیشتر بین بعد‌های چهارگانه رشد اقتصادی، توسعه اجتماعی، سیاسی و حفاظت از محیط زیست است (شادمان و جعفری، ۱۳۹۹). توجه به کشاورزی ارگانیک در سیاست‌های کلی نشان از اهمیت زیاد این نوع کشاورزی در هدف‌های اقتصادی و مدیریت محیط زیست در دراز مدت در کشور دارد. جایگاه سیاست‌های کلی به عنوان سند بالادستی قانون‌ها تا جایی است که فرآیند تدوین برنامه‌های توسعه ایران از این سیاست‌ها آغاز و هدف‌ها و خط‌مشی‌های اصلی برنامه در آن مشخص می‌شود. از این‌رو، مواد موجود در قانون برنامه باید در راستای عینی‌سازی و عملیاتی نمودن سیاست‌های کلی نظام باشد.

ب- سند ملی آمایش سرزمین (۱۳۹۹/۱۲/۱۱)

سند ملی آمایش سرزمین مانند سندی که خط‌های کلی سازماندهی فضای سرزمینی کشور و نیز خط‌مشی‌های توسعه کالبدی سرزمین را مقدور می‌سازد، مهمترین سند در زمینه برآوردن آمایش سرزمین در کشور است (گودرزی و حاجیانی، ۱۴۰۲). مقصد پایانی سند ملی آمایش سرزمین کشور، برآوردن چشم‌انداز توسعه فضایی سرزمین تبیین شده است و در تعریف آن آمده است که بیانگر تصویری مطلوب از توسعه فضایی سرزمین است که مجموعه کنشگران توسعه می‌خواهند با مشارکت یکدیگر و به کارگیری توانمندی‌ها، ظرفیت‌ها و برتری‌های سرزمینی در افق ۱۴۲۴ به آن دست پیدا کنند (سند ملی آمایش سرزمین، ۱۴۰۰ - ۱۴۲۴). بر این اساس، در جزء ۷۹ از بند ۵ راهبردها و سیاست‌های سرزمینی این سند (تحول کشاورزی) افزایش تولید محصول‌های ارگانیک الزام‌آور شده است. مستند به ماده ۷ الزام‌های برآوردن و اجرایی‌شدن این سند، سازمان برنامه و بودجه مکلف شده است مفاد این سند را در تدوین برنامه‌های توسعه منطقه‌ای، برنامه‌های توسعه پنج‌ساله

اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و همچنین تنظیم بودجه‌های سالانه منظور دارد، به گونه‌ای که سازمان فضایی مطلوب افق ۱۴۲۴ برآورده شود. نکته مهم درباره تولیدهای ارگانیک در این سند، وابستگی آن به دیگر تکلیف‌های بخش کشاورزی مانند استقرار الگوی بهینه کشت منطقه‌ای بر پایه توان بوم‌شناختی حوضه‌های آبریز با در نظر گرفتن آب قابل برنامه‌ریزی مصوب، اولویت تولید محصول‌های راهبردی با مشارکت کشاورزان (جزء ۷۷) و توسعه و تکامل زنجیره ارزش محصول‌های کشاورزی با تاکید بر تقاضامحوری (جزء ۷۰) می باشد. همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد از مشکل‌ها و چالش‌های کشاورزی ارگانیک تقاضای کم از سوی مصرف‌کنندگان به دلیل بی‌اعتمادی به ارگانیک یا غیرارگانیک بودن محصول، آشنایی کم با سودمندی‌های محصول‌های ارگانیک و در برخی از موارد، فریبنده بودن ظاهر محصول‌های غیرارگانیک می‌باشند (سند ملی آمایش سرزمین، ۱۴۰۰ تا ۱۴۲۴).

پ- مصوبه «شورای عالی استاندارد مبنی بر اجازه استفاده از علامت مربوط به محصولات ارگانیک به عنوان یک علامت

رسمی دولتی به سازمان ملی استاندارد ایران» (۱۳۹۱/۰۴/۲۵)

بر اساس این مصوبه، سازمان ملی استاندارد ایران در راستای اطمینان مصرف‌کننده از سلامت محصول‌های تولیدی، مجاز شد از نشان مربوط به محصول‌های ارگانیک استفاده کند. در همین راستا سازمان استاندارد ایران اقدام به ایجاد طرح لازم برای صدور گواهینامه محصول و نشان ارگانیک توسط نهادهای گواهی‌کننده محصول ارگانیک کرد. این طرح مربوط به صدور گواهی پایه‌ای است برای نهادهای گواهی‌کننده که بر اساس الزام‌های استاندارد ۱۷۰۶۵ برای دامنه محصول‌های ارگانیک جهت صدور گواهی برای این محصول‌ها تایید صلاحیت شده‌اند. بر اساس فرایندهای شرح داده شده در این طرح صدور گواهینامه، نهادهای صدور گواهی ارگانیک را الزام آور می‌کند که متقاضیان صدور گواهی ارگانیک الزام‌های تعیین شده در این طرح را بر اساس استانداردها تعیین شده، برآورده سازند. دامنه شمول این طرح، محصول‌های خام گیاهی بسته‌بندی شده و محصول‌های غذایی فرآوری شده بسته‌بندی شده ارگانیک است.

ت- تصویب نامه «هیئت وزیران در خصوص اجرای اقدامات مربوط به مدیریت بخش میادین میوه و محصولات

کشاورزی» (۱۳۹۶/۱/۲۷)

در بند «پ» این مصوبه، شهرداری‌ها به عنوان مجری و وزارت جهاد کشاورزی و سازمان ملی استاندارد ایران به عنوان همکار، مکلف به ارایه مشوق‌های لازم برای عرضه محصول‌های گواهی شده سالم و ارگانیک در میدان‌های میوه و تره‌بار شده‌اند. به هر حال، نکته این است که نوع و مقدار مشوق‌ها مشخص نشده و از سوی دیگر، ارائه آن وابسته به اعتبارهای مصوب است.

ث- سند ملی «دانش بنیان امنیت غذایی» (۱۴۰۲/۰۲/۱۲)

سند ملی دانش بنیان امنیت غذایی به منظور آغاز حرکت ملی برای ایجاد همگرایی در بخش امنیت غذایی، در شورای عالی انقلاب فرهنگی تصویب شد. این سند در افق ۱۰ ساله مشتمل بر چشم‌انداز، هدف‌های کلان کمی و راهبردها و اقدام‌های ملی است که بیش از ۳ هزار شاخص ارزیابی و ۲۰ گزارش سیاستی نیز از آن پشتیبانی می‌کند. رسیدن به خودکفایی در محصول‌های اساسی با افزایش بهره‌وری، رویکرد محوری در سند ملی دانش بنیان امنیت غذایی است که این مهم از راه فناوری و نوآوری در طول زنجیره تولید تا مصرف پیش‌بینی شده است. در این سند تعیین بهبود روش‌های مصرف کودهای زیستی و ارتقای نظام کنترل کیفیت فرایند تولید محصول‌های کشاورزی ارگانیک و توسعه عرضه محصول‌های گواهی شده و دارای برچسب، به عنوان اقدام‌های ملی مرتبط با «فراهمی غذا» ارائه شده

است. ادامه این موضوع در نخستین گام نیازمند تدبیرهای لازم توسط دولت برای برپایی ساختار و سازوکار راهبری اجرای سند و نظارت بر روند اجرای آن است. پس از آن، با تدوین و نهایی‌سازی نقشه راه اجرای سند، برنامه‌های عملیاتی در سند و وظیفه‌های دستگاه‌ها تعیین خواهد شد. همچنین، با پایش پیوسته وضعیت شاخص‌های موجود در سند، امکان پایش وضعیت اجرای سند و شناسایی موردهای انحراف احتمالی ممکن است.

نتیجه‌گیری

کشاورزی ارگانیک با وجود برتری‌های فراوان در سلامت جامعه و محیط زیست، دارای چالش‌های گوناگونی است که عبارتند از:

- ۱- چالش‌های اقتصادی مانند هزینه‌های زیاد تولید به خاطر تولید و حجم کمتر محصول نسبت به روش‌های رایج کشاورزی، کاهش محسوس درآمد در مرحله گذار به کشاورزی ارگانیک (تا ۳ سال)، گران بودن تجهیزات و ماشین‌آلات مورد نیاز، دستمزد زیاد کارگران ماهر و نیاز به شمار زیاد نیروی انسانی، هزینه‌های زیاد مربوط به اجرای پروژه مدیریت تلفیقی آفت‌ها، کمبود نهاده‌های لازم (عامل‌های زیستی) برای کشت ارگانیک در سطح کشور و همچنین، نیاز به ترابری و نگهداری ویژه به دلیل نبود به کارگیری مواد نگهدارنده.
- ۲- چالش‌های مدیریتی و فنی مانند دانش و آگاهی کم کشاورزان و کارگران نسبت به اصول کشت، مدیریت زیستی آفت‌ها و بیماری‌ها و همچنین، تغییرهای فنی در کشاورزی، روش‌های نگهداری و ذخیره محصول‌ها و استفاده از نهاده‌ها و ماشین‌آلات مورد نیاز.
- ۳- چالش‌های اجتماعی و فرهنگی مانند نبود آگاهی مردم نسبت به برتری‌های این محصول‌ها، نگرش نادرست خانوارها و اطمینان از سلامت و ارگانیک بودن محصول و همچنین، نبود آگاهی کشاورزان نسبت به برتری‌های کشاورزی ارگانیک. چندین پژوهش نشانگر تاثیر چشمگیر سیاست‌های دولت و وجود قانون‌های تدوین شده بر توسعه کشاورزی ارگانیک می‌باشد (خداوردیان، ۱۴۰۰، Azam & Shaheen, 2019). بنابراین برای توسعه این نوع از کشاورزی لازم است سیاست‌گذاری‌های دولت در راستای روان‌سازی انجام شود، به‌طوری که این موضوع در سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های اصلی دارای جایگاه مورد توجهی باشد. بررسی قانون‌ها و آیین‌نامه‌ها مرتبط با کشاورزی ارگانیک در کشور نشان می‌دهد که با وجود این که توجه به این نوع محصول‌ها در دهه ۱۹۶۰ میلادی در دیگر کشورهای دنیا در دستور کار قرار گرفته، در ایران این موضوع از آغاز برنامه پنجم توسعه (ابتدای دهه ۱۳۹۰) با حدود نیم قرن عقب‌ماندگی در سیاست‌گذاری‌ها انجام شد.
- در سند‌های بالادستی همان‌طور که مشاهده می‌شود، بر پایه سیاست‌های کلی محیط‌زیست تولیدهای ارگانیک به عنوان یکی از شاخصه‌های اقتصاد سبز و در سند ملی آمایش سرزمین، قانون حکم‌های دائمی توسعه کشور و توسعه پنج ساله پنجم، ششم و هفتم به عنوان یک سیاست افزایش و توسعه این نوع کشت پیش‌بینی شده است، اما همزمان، تاکید بر سیاست‌های خودکفایی و تولید محصول‌های اساسی به عنوان اولویت اصلی می‌باشد. بررسی مجموعه قانون‌ها، آیین‌نامه‌های اجرائی و روش کارهای پایین‌دستی به عنوان ابزار اجرایی کردن سیاست‌های کلان و بالادستی در بخش تولیدهای ارگانیک، ایرادهای عمده به شرح زیر را نمایان می‌سازد:
- ۱- کلی‌گویی و نبود تعیین جزئیات در سیاست‌ها و برنامه‌های اجرایی.

- ۲- نبود پوشش و همخوانی لازم در مصوبه‌های موضوع حمایت با نیازهای واقعی کشاورزی ارگانیک، از جمله تلاش در راستای کاهش یا جبران هزینه‌های تولید.
 - ۳- نبود پیش‌بینی اعتبارهای لازم در قانون‌های بودجه سالیانه در راستای هدف‌های بالادستی.
 - ۴- وابسته بودن الزام‌های اجرایی به بخش دولتی و در نتیجه وابستگی به اعتبارها.
 - ۵- اولویت سیاست‌های خودکفایی در محصول‌های اساسی و مشروط کردن حمایت از بهره‌برداران کشاورزی متناسب با مقدار رعایت برنامه تولید بهینه (الگوی کشت) و تعیین ضمانت اجرا (جرمانگاری) برای آن و همچنین، برنامه انتقال تدریجی حمایت‌های قیمتی و غیرقیمتی، فنی، مالی و تسهیلاتی بخش تولید محصول‌های کشاورزی و غذایی به آخر زنجیره تولید (تولیدکننده) بر اساس کیفیت و کمیت محصول تولیدی و مشروط کردن حمایت‌های بیمه‌ای به محصول‌های اساسی در طول سال‌های برنامه هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران و در نتیجه به حاشیه رفتن کشت ارگانیک.
 - ۶- پراکندگی، انسجام نداشتن و ناپیوستگی حمایت‌ها و مشوق‌های قانونی از کشاورزی ارگانیک به ویژه در مرحله تولید.
 - ۷- نبود ضمانت اجرا برای عملیاتی کردن اهداف تعیین شده برای کشاورزی ارگانیک در قوانین و مقررات مرتبط.
- از سوی دیگر به نقطه‌های قوت زیر می‌توان اشاره کرد:
- ۱- توجه به اقتصاد سبز و تاکید بر تولیدهای ارگانیک به عنوان یکی از شاخصه‌های آن.
 - ۲- کمی‌سازی هدف‌های توسعه کشاورزی ارگانیک در برنامه هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران.
 - ۳- اجازه استفاده از نشان مربوط به محصول‌های ارگانیک توسط سازمان ملی استاندارد ایران در راستای اطمینان مصرف‌کننده از سلامت محصول‌های تولیدی.
- بی‌توجهی به اقلیم کشور و خشکسالی‌های دوره‌ای، دانش ناکافی تولیدکنندگان، مشروط کردن حمایت‌های دولتی به رعایت الگوی کشت، افزایش خرده‌مالکی و سوددهی کم تولید در این زمین‌ها و وابستگی نهاده‌های تولید به حمایت‌های ارزی از جمله مانع‌های دیگر تاثیرگذار بر توسعه کشت ارگانیک می‌باشند. بنابراین در راستای فراهم کردن بسترهای قانونی درباره پیوستگی و یکپارچگی آیین‌نامه‌ها جهت بیشینه پوشش از مرحله تولید، جابه‌جایی و نگهداری، فرآوری و بسته‌بندی تا بازاررسانی محصول‌های ارگانیک مورد نیاز زیر ضروری به نظر می‌رسند:
- ۱- هدف‌گذاری منطقه‌ای بر اساس برتری نسبی و تعیین مقدار کمی سطح زیرکشت ارگانیک در هر سال در طول برنامه هفتم پیشرفت و پیش‌بینی اعتبار لازم در بودجه سالیانه.
 - ۲- تدوین آیین‌نامه‌ها شامل ارائه مشوق‌ها و حمایت‌های مالی و غیرمالی به تولیدکنندگان به منظور پوشش و یا کاهش هزینه‌های تولید به ویژه درباره تهیه نهاده‌ها و همچنین هزینه جابه‌جایی و نگهداری در طول سال‌های برنامه
 - ۳- پیش‌بینی و آسان‌سازی آموزش‌های لازم به تولیدکنندگان.
 - ۴- پیش‌بینی برنامه‌های تبلیغی و آگاه‌سازی عمومی نسبت به برتری‌های محصول‌های ارگانیک.
 - ۵- ادامه تصویب‌نامه درباره اجرای اقدام‌های مربوط به مدیریت بخش میدان‌های میوه و محصول‌های کشاورزی با تعیین جزئیات مشوق‌ها.
 - ۶- پیش‌بینی ارائه مشوق‌های صادراتی و آسان‌سازی واردات محصول‌های ارگانیک به منظور ایجاد گوناگونی در تولید و محصول‌های در دسترس.

منابع

- آزادی‌پزند، فرشته؛ توکلی‌گلپایگانی، علی؛ قادری، نگین. (۱۴۰۲). یک سیستم نظارتی زنجیره تأمین فراورده های ارگانیک مبتنی بر زنجیره بلوکی. *فصلنامه رشد فناوری*. ۱۹ (۲)، ۵۹-۵۲.
- باقری‌راد، الهام؛ نوروزی، پیمان؛ فصاحت، پرویز. (۱۳۹۷). مقایسه محصولات کشاورزی ارگانیک، سنتی و تراریخته. *مهندسی ژنتیک و ایمنی زیستی*. ۱۷ (۱)، ۱۱۴-۱۰۳.
- بررسی بخش دوم لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (۱۸): کشاورزی و منابع طبیعی. (۱۴۰۳). دفتر مطالعات زیربنایی مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی. شماره مسلسل ۱۹۸۹۲. کد موضوعی ۲۵۰.
- بررسی لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ کل کشور ۶۷. الزامات تعریف صحیح پروژه‌های طراحی و اجرای الگوی کشت در قانون بودجه. (۱۳۹۸). معاونت پژوهش‌های زیربنایی و امور تولیدی دفتر مطالعات زیربنایی مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی. شماره مسلسل ۱۶۹۰۱-۲۵۰.
- بندری، ابوالمحمد؛ باقری، اصغر؛ سوختانلو، مجتبی؛ جمشیدی، امید؛ نوروزی، عباس. (۱۳۹۸). ارزیابی دانش کشاورزان دشت مغان از پیامدهای مصرف سموم شیمیایی برای سلامت جامعه، محیط زیست و امنیت غذایی. *سلامت و محیط زیست*، ۱۲ (۴)، ۶۲۱-۶۳۸.
- خداوردیان، مجیدرضا. (۱۴۰۰). مروری بر توسعه و ترویج کشاورزی ارگانیک و چالشهای پیش روی آن. *نشر آموزش کشاورزی*. تهران.
- رودگرمی، پژمان، و. عموزاده مهدیرجی، محمدتقی. (۱۳۹۷). بررسی قانون‌ها و مقررات کشوری مرتبط با جنگلها و مراتع. *مدیریت/راضی*، ۶ (۲)، ۱۵۳-۱۶۷.
- سامانه قوانین و مقررات کشور، مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۳). <https://rc.majlis.ir/fa/law>.
- سامانه ملی قانون‌ها و مقررات جمهوری اسلامی ایران. (۱۴۰۳). <https://qavanin.ir/Law>.
- شادمان، فروغ؛ جعفری، مریم. (۱۳۹۹). اکوتوریسم به عنوان مکانیسمی جهت نیل به اقتصاد سبز در ایران. *پژوهش و فناوری محیط‌زیست*، ۵ (۸)، ۹۹-۱۱۴.
- شعبانعلی فمی، حسین؛ محمدزاده نصرآبادی، مهناز؛ قاسمی، جواد. (۱۳۸۷). نظام‌های کشاورزی پایدار (مروری بر رویکردهای غالب). تهران: *موسسه فرهنگی منادی تربیت*.
- کشاورز، سمیه؛ موسوی، سیدنعمت‌اله. (۱۳۹۷). بررسی موانع و مشکلات و عوامل موثر بر توسعه کشاورزی ارگانیک مطالعه موردی: جالیزکاران شهرستان مرودشت. *تحقیقات اقتصاد کشاورزی*، ۱۰ (۳)، ۱۵۱-۱۷۲.
- گودرزی، محسن؛ حاجیانی، ابراهیم. (۱۴۰۲). آینده‌پژوهی اجرای اهداف سند ملی آمایش سرزمین. *مجله علمی آمایش سرزمین*، ۱۵ (۱)، ۱-۱۷.
- Azam, M., & Shaheen, M. (2019). Decisional factors driving farmers to adopt organic farming India: Across-sectional study. *International Journal of Social Economics*, 46(4), 562-580.
- FiBL/IFOAM yearbook. (2021). The world of organic agriculture, Statistics and Emerging trend. Research Institute of Organic Agriculture FiBL. IFOAM- Organic International. Switzerland. Retrieved from: [http:// www. Fibl.org](http://www.Fibl.org).

Review of National Laws and Regulations on Organic Agriculture in Iran

Daneshi, N.¹ and Askari A.A.²

Laws and regulations related to organic agriculture have been collected and reviewed by searching and reviewing the approvals of the Iranian Parliament (before and after Islamic Revolution), the Council of Ministers, and other legal decision making authorities since the beginning of legislation in the country in a review research. The results showed that attention to this issue in Iranian laws occurred about half a century later than developed countries. Generalization, lack of coverage and compliance with the real needs of organic agriculture, failure to foresee the necessary funds in the annual budget in line with upstream goals, dependence of executive obligations on the government sector, priority of self-sufficiency policies in basic products, conditioning support for agricultural operators in proportion to compliance with the cultivation pattern; lack of implementation guarantees, dispersion and lack of coherence and continuity of legal support and incentives for organic agriculture are among the fundamental flaws in the relevant laws and regulations. Paying attention to the green economy and emphasizing organic production as one of its components, quantifying the goals of organic agriculture development in the Seventh Development Plan, and allowing the use of the symbol related to organic products by the National Standards Organization of Iran in order to assure consumers of the health of the products produced are among the strengths. It is essential to amend laws and regulations and establish new regulations during the Seventh Plan in order to achieve coherence, as well as to provide the necessary support.

Key words: Bioproducts, Health, Legislation, Product.

1. Corresponding Author: Email: navab.daneshi93@gmail.com

2. Ph.D. Student in Water Science and Engineering-Irrigation and Drainage, University of Shahrekord, Shahrekord and M.Sc. in Private Law from Shafaq Institute of Higher Education, Tonekabon, respectively.